

СУЧАСНІ ПСИХОТЕХНОЛОГІЇ

<https://doi.org/10.34142/23129387.2023.69.08>

УДК 159.93

ORCID 0000-0002-7290-4821

ORCID: 0000-0003-0762-1531

Олексій Кузнецов^{1ABC}, Сяо Шен'Юй^{2E}

МЕТОДИКА ДІАГНОСТИКИ РЕЛІГІЙНИХ КОПІНГІВ

2 – доцент кафедри психології, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Україна

E-mail: oleksiy.kuznetsov@hnpri.edu.ua

2 - аспірант кафедри психології і соціальної роботи, Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль Україна

E-mail: shenguii.k@gmail.com;

Актуальність дослідження. Проблема психодіагностики релігійних копінгів є актуальною у контексті вивчення релігійної поведінки віруючих та ресурсного потенціалу віри.

Мета дослідження - стандартизувати методику дослідження релігійних копінгів М. Кулкарні.

Методи дослідження. Здійснено факторизацію пунктів україномовного варіанту методика оцінки переконань та поведінки у подоланні стресу (Assessment of Beliefs and Behaviors in Coping – Final Version). Валідність перевірялась кореляційним аналізом з показниками Шкали молитви А. Лакоу.

Результати. Показано валідність та надійність україномовного варіанту методика релігійних допінгів М. Кулкарні.

Висновки. Адаптований україномовний варіант методика дослідження релігійних копінгів представлений шкалами: «Внутрішньорелігійний копінг», що розкриває прагнення віруючого у

релігії знайти життєвий шлях та спілкуватись із вищими силами; «Пошук соціальної підтримки у релігії» описує прагнення віруючого бути у соціальній спільноті інших віруючих; «Зовнішньорелігійний копінг» розкриває роль релігії у структуруванні життя віруючого, допомозі у наділенні життя смыслом та користю; «Копінг релігійної ідентифікації» розкриває прагнення підтримки життєвих цінностей через релігію та належність до певної конфесії. Перевірка конвергентної вадності шкал методика показала наявність низки позитивних кореляцій з різними молитовними практиками.

Ключові слова: релігійність, молитва, релігійні копінг, копінг-стратегії, особистість віруючого, психодіагностика.

Methodology for diagnosing religious coping-strategies

Oleksiy Kuznetsov^{1ABCD}, Xiao Shengyu^E,

2 –Associate Professor of the Department of Psychology, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ukraine

E-mail: oleksiy.kuznetsov@hnpu.edu.ua

1 - postgraduate student of the department of Department of Psychology and Social Work,

West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine

E-mail: shenguii.k@gmail.com;

Relevance of the study. The problem of psychodiagnostics of religious coping is relevant in the context of studying the religious behavior of believers and the resource potential of faith.

The Aim of the study is to standardize the methodology for studying religious coping by M. Kulkarni.

Research methods. The items of the Ukrainian-language version of the Assessment of Beliefs and Behaviors in Coping - Final Version were factorized. The validity was verified by correlation analysis with the indicators of the A. Lacow Prayer Scale.

Results. The validity and reliability of the Ukrainian version of the methodology of religious coping by M. Kulkarni are shown.

Conclusions. The adapted Ukrainian version of the methodology for studying religious coping is represented by scales: "Intra-religious coping", which reveals the believer's desire to find a life path in religion and communicate with higher powers; "Search for social support in religion" describes the believer's desire to be in a social community of other believers; "Extrinsic religious coping" reveals the role of religion in

structuring the believer's life, helping to give life meaning and benefit; "Religious identification coping" reveals the desire to maintain life values through religion and belonging to a particular denomination. The test of convergent validity of the scales of the methodology showed a number of positive correlations with different prayer practices.

Keywords: *religiosity, prayer, religious coping, coping strategies, personality of the believer, psychodiagnostics.*

Вступ. Проблема психодіагностики релігійних копінгів є актуальною у контексті вивчення релігійної поведінки віруючих та ресурсного потенціалу віри.

М. Єсип (2014) було показано, що схильність дорослої людини докладати зусилля, аби залучити Бога до розв'язання проблем, пов'язана із позитивними змінами лише в емоційній сфері – віруючі переживають спокій та впевненість. Дотримання релігійної поведінки з подолання труднощів супроводжуються, однак, появою ригідності поведінки. Негативний тип релігійних способів долаання труднощів вказує на переваження негативних наслідків для особистості, зокрема домінує пригнічений настрій, підкреслюються негативні риси в Я-образі та зникає бажання швидко і адекватно реагувати на мінливі ситуації.

У наших попередніх дослідженнях (2021) на основі отриманої низки кореляцій між релігійними копінгами було проведено факторний аналіз, у результаті впровадження якого отримано два фактори, що пояснюють негативні копінги (перший і четвертий) і два позитивні копінги (другий та третій). У результаті факторизації показників переконань та поведінки у подоланні стресу віруючих було отримано чотири фактори: «Ціннісно-світоглядний релігійний копінг», «Смислотворчий релігійний копінг», «Релігійний копінг зв'язку з іншими віруючими», «Інструментальний релігійний копінг».

У тому ж дослідження (2021) визначено зв'язки між релігійними копінгами та осмисленістю життя та із психологічним благополуччям віруючого.

С. Рош та Г. Ано (2001), було виділено світські та релігійні копінги, сутність останніх виявляється у тому, що віруючий

використовує науку Церкви, зіткнувшись із негараздами (Pargament, 1997). Згідно класифікації К. Паргамента, Г. Кюніга, Л. Переза є такі різновиди релігійних копінг-стратегій (Pargament, Koenig, Perez, 2000): вбачання проблемної ситуації як корисної; розуміння проблемної ситуації як кари Бога; розуміння проблемної ситуації як діяльності диявола; переоцінка сили Бога; співпраця з Богом; активна релігійна капітуляція; пасивне очікування; просьба про пряме заступництво; релігійний фокус; релігійне очищення та прощення; духовний зв'язок; духовне незадоволення; незадоволення взаєминами у релігійній спільноті; пошук підтримки в духовенства чи парафіян; релігійна допомога, пошук релігійного напряму та релігійне перетворення.

У психологічних дослідженнях визначаються такі релігійні копінг-стратегії: 1) стратегія оцінки проблемної ситуації як корисної передбачає сприйняття труднощів як таких, завдяки яким здобувається життєвий урок; 2) стратегія оцінки проблемної ситуації як кари Бога, що передбачає припущення, що віруючий скоїв помилку, за яку отримує покарання, що супроводжується роздумами або переживаннями з приводу справедливості покарання; 3) стратегія оцінки проблемної ситуації як діяльності диявола, що передбачає перенесення відповідальності за труднощі на втручання або витівки нечистої сили; 4) стратегія переоцінки сили Бога, що передбачає вирішення для себе питання щодо могутності Вищої сили керувати всіма своїми творіннями, і залежно від відповіді, покладатися або на Божу волю, або на себе та інших людей, обставини; 5) стратегія співпраці з Богом, що виявляється у тому, що віруючий сприймає Бога як партнера, який допоможе їй краще зрозуміти ситуацію, а отже й подолати труднощі; 6) стратегія активної релігійної капітуляції виявляється в тому, що віруючий, зробивши все, що (як йому видається) від нього залежне, усвідомлює, що все одно потрібно покластися на Бога в подоланні труднощів, і “передає” справу в Його руки; 7) стратегія пасивного очікування Божої ласки передбачає беззастережний розрахунок на Господа: бо саме Він

«проконтролює» розв'язання проблеми і звільнить її від будь-яких хвилювань; 8) стратегія прохання про пряме заступництво, що передбачає розв'язання проблеми через звернення до Бога, щоб Він вчинив диво, “домовляється” з Ним про покращення її життя, просить у молитвах вивести зі складного життєвого лабіринту, відвести від неї біду або зробити послугу; 9) стратегія релігійного фокусу, що передбачає звернення до релігії задля відволікання від життєвих негараздів, утікання від проблеми, пошук розради в роздумах над релігійними питаннями, відвідування Церкви, молитви; 10) стратегія релігійного очищення та прощення, коли віруючий вважає, що досить йому зізнатися у власних гріхах та отримати за них прощення, і він зможе подолати труднощі, лише ці вчинки допоможуть йому досягнути миру та спокою у житті; 11) стратегія духовного зв'язку, коли віруючий вважає, що міцні взаємини з Господом допоможуть подолати негаразди, змінити ситуацію на краще; 12) стратегія духовного незадоволення, що змушує віруючого замислитися над тим, чи справді Господь піклується про нього, чи супроводжуватиме нього навіть у скрутні хвилини життя, чи за будь-яких обставин буде біля нього, відповідь на всі його молитви; 13) стратегія пошуку підтримки у духовенства чи парафіян застосовується тоді, коли віруючий у важких ситуаціях звертається по допомогу до інших парафіян або священика, вважає, що саме їхня любов та молитовна підтримка сприятимуть подоланню труднощів; 14) стратегія релігійної допомоги, що передбачає випадки, коли молячись за інших, за щасливе завершення їхніх труднощів, а також намагаючись утішити і розрадити родичів, друзів, або й чужих людей, які цього потребують, віруючий ідентифікується з іншими членами релігійної громади; 15) стратегія пошуку релігійного напрямку та релігійне перетворення полягає в тому, що людина плекає надію, що Господь вкаже їй нові напрями, які зможуть допомогти розв'язати проблему, прагне знайти таку мету в житті, яка була б тісно пов'язана з Богом і духовно її відродила (Грабовська, Єсип, 2010).

Критеріями визначення різних видів релігійних копінгів можуть бути їх світоглядна база та результативність (Грабовська, Єсип, 2010). Керуючись світоглядною базою, виокремлюються світські та релігійні копінг-стратегії. Критерій результативності (поділ на ефективні та неефективні стратегії) передбачає розгляд копінгів з позиції їх успішності для діяльності, ресурсності та ситуативності (Грабовська, Єсип, 2010).

Специфікою релігійних копінг-стратегій є їх можливість для виокремлення залежно від спрямованості на пошук сенсу, здобуття контролю над ситуацією, переживання зв'язку з Богом і членами релігійної спільноти, а також на зміну життя людини під впливом релігійної віри. До групи релігійних копінг-стратегій, за допомогою яких віруючий знаходить сенс проблемної ситуації, належать її оцінка як корисної, кари Бога, діяльності диявола та переоцінка сили Бога. Спрямовані на здобуття контролю над проблемою стратегії передбачають спільне разом із Господом або самостійне подолання труднощів, а також перекладання повної відповідальності на Бога (Грабовська, Єсип, 2010).

Стратегії, завдяки яким людина у скрутні хвилини переживає зв'язок із Богом та членами релігійної спільноти, передбачають пошук духовної підтримки з боку Господа і парафіян, переживання тісного зв'язку з ними, надання навколишнім допомоги. До цієї групи релігійних копінг-стратегій відносять також дотримання настанов Церкви, а саме покаяння у гріхах, молитовне звернення до Бога, відвідування богослужінь тощо (Грабовська, Єсип, 2010).

У випадку фокусу релігійних копінг-стратегій на зміну життя людини мається на увазі спосіб долання труднощів, тобто пошук нової мети, що сприяла б духовному відродженню віруючого. Воднораз людина відчуватиме мир і спокій, стане більш великодушною (Грабовська, Єсип, 2010).

У дослідженні М. Кулкарні показано 20 релігійних копінг-стратегій та створено відповідний опитувальник.

Мета дослідження – стандартизувати методiku дослідження релігійних копінгів М. Кулкарні.

Методи дослідження.

Методика оцінки переконань та поведінки у подоланні стресу (Assessment of Beliefs and Behaviors in Coping – Final Version) (Kulkarni, 2012). Методика вимірює ставлення до корисності релігійного копінгу, а також використання релігійних дій у подоланні стресу. Опитувальник складається з 20 пунктів. Твердження спрямовані на визначення місця релігії серед копінгів респондента. Результати стандартизації методики наведено нижче у таблицях 1-3.

Для вивчення конвергентної валідності було використано Шкалу молитви А. Лакоу (Luskow et al., 1997, cited in David, 1999) у нашій адаптації (Хомуленко, Кузнецов, Фоменко, 209).

Психометричні вибірку склали 174 особи – віруючих різних конфесій, рівномірно представлені за статтю, віком 17-70 років.

У результаті факторизації даних за 20 пунктами опитувальника було отримано чотири фактори.

Перший фактор – «Внутрішньорелігійний копінг» представлений твердженнями, що розкривають прагнення віруючого у релігії знайти життєвий шлях та спілкуватись із вищими силами. Фактор утворений пунктами 10-17.

Другий фактор – «Пошук соціальної підтримки» - утворений твердженнями, що описують прагнення віруючого бути у соціальній спільноті інших віруючих. Фактор утворений пунктами 5-8.

Третій фактор – «Зовнішньорелігійний копінг» характеризується твердженнями, що описують роль релігії у структуруванні життя віруючого, допомозі у наділенні життя смыслом та користю. Фактор утворений пунктами 1-3, 18-20.

Четвертий фактор – «Копінг релігійної ідентифікації» характеризується прагненням підтримки життєвих цінностей через релігію та належність до певної конфесії. Фактор утворений пунктами 4, 8, 9, 17.

Таблиця 1

**Факторна структура переконань та поведінки у
подоланні стресу**

Твердження	1	2	3	4
1 Допомоги в організації повсякденного життя.	0,420	0,219	0,765	0,094
2 Наповнення дня значущими духовними практиками (наприклад, молитва, медитація).	0,345	0,184	0,686	-0,083
3 Допомоги в рішенні повсякденних справ	-0,040	0,204	0,683	-0,038
4 Надання можливостей для поклоніння (наприклад, відвідування релігійних обрядів і служб).	0,014	0,501	0,242	0,548
5 Забезпечення зв'язку з іншими людьми.	0,368	0,754	0,252	0,021
6 Створення почуття причастності, спільності з іншими	0,054	0,818	0,309	0,116
7 Надання можливості бути з іншими людьми зі схожими переконаннями.	0,153	0,779	0,235	0,252
8 Надання можливості належати до релігійної спільноти	0,127	0,603	-0,006	0,647
9 Забезпечення системи цінностей.	0,478	0,165	-0,019	0,695
10 Провідника по життю (наприклад, через Священне Писання і / або за допомогою лідерів Церкви).	0,739	0,351	0,008	-0,048
11 Можливості особисто спілкуватись з вищими силами (наприклад, Бог, Ісус, Аллах, Кришна тощо).	0,873	0,152	0,199	0,154
12 Забезпечення віри у вищі сили.	0,712	0,077	0,288	0,275
13 Створення почуття комфорту завдяки відносинам із вищими силами	0,807	0,129	0,296	0,223
14 Забезпечення безсумнівного прийняття себе завдяки стосункам з вищими силами.	0,568	0,134	0,447	0,121
15 Забезпечення зв'язку з вищими силами (наприклад, Всесвітом, Богом)	0,875	0,078	0,263	0,178
16 Формування світогляду, що надає сенс життю.	0,849	0,026	0,296	0,200
17 Забезпечення почуття контролю над власним життям.	0,601	0,059	0,307	0,608
18 Забезпечення корисного способу розуміння світу.	0,269	0,241	0,607	0,331
19 Наділення життя смислом.	0,283	0,055	0,754	0,481
20 Пояснення того, чому у світі щось відбувається	0,344	0,205	0,613	0,460
Факторна вага	0,420	0,219	0,765	0,094
Дисперсія	5,786	2,958	4,356	2,468

Статистика альфа для 20 пунктів опитувальника становить 0,947.

Таблиця 2

**Описові статистики та значення альфа для пунктів
опитувальника релігійних копінгів**

	М	с	α
1 Допомоги в організації повсякденного життя.	4,00	1,19	0,941
2 Наповнення дня значущими духовними практиками (наприклад, молитва, медитація).	4,43	0,89	0,944
3 Допомоги в рішенні повсякденних справ	4,31	0,92	0,947
4 Надання можливостей для поклоніння (наприклад, відвідування релігійних обрядів і служб).	3,65	1,09	0,945
5 Забезпечення зв'язку з іншими людьми.	3,94	0,94	0,943
6 Створення почуття причастності, спільності з іншими	3,88	1,07	0,945
7 Надання можливості бути з іншими людьми зі схожими переконаннями.	3,90	1,07	0,944
8 Надання можливості належати до релігійної спільноти	3,59	1,24	0,946
9 Забезпечення системи цінностей.	4,16	1,18	0,945
10 Провідника по життю (наприклад, через Священне Писання і / або за допомогою лідерів Церкви).	4,39	0,93	0,945
11 Можливості особисто спілкуватись з вищими силами (наприклад, Бог, Ісус, Аллах, Кришна тощо).	4,73	0,84	0,942
12 Забезпечення віри у вищі сили.	4,49	0,98	0,943
13 Створення почуття комфорту завдяки відносинам із вищими силами	4,41	0,98	0,942
14 Забезпечення безсумнівного прийняття себе завдяки стосункам з вищими силами.	4,14	1,15	0,943
15 Забезпечення зв'язку з вищими силами (наприклад, Всесвітом, Богом та ін..).	4,67	0,90	0,942
16 Формування світогляду, що надає сенс життю.	4,59	0,93	0,942
17 Забезпечення почуття контролю над власним життям.	4,10	1,10	0,941
18 Забезпечення корисного способу розуміння світу.	3,67	1,28	0,943
19 Наділення життя смыслом.	3,80	1,22	0,941
20 Пояснення того, чому у світі щось відбувається	4,16	1,37	0,941

У таблиці 3 показано зв'язок між схильністю до різних видів молитви із релігійними копінгами.

Виявлено низку зв'язків між релігійними копінгам та видами молитов, що обирають віруючі. Так, зовнішньорелігійний копінг як схильністю людини вбачати у релігії та вірі можливості для надання життя смислом, структурою, привносити користь, вирішувати складні життєві справи пов'язаний із молитвою-медитацією найбільш сильно. Отже, віра що надає структурування життю тим більше проявляється, чим частіше віруючий звертається до медитативних технік для поліпшення свого стану. Крім того, зовнішньо релігійний копінг пов'язаний із функціональністю молитви як вдячності, прохання для себе, звички, просьби для інших, сповіді, ритуалу.

Внутрішньорелігійний копінг як прагнення знайти життєвий шлях та спілкуватись із вищими силами через віру пов'язаний передусім із молитвою-просьбою за інших та молитвою-сповіддю. Крім того, внутрішньорелігійний копінг пов'язаний із функціональністю молитви як вдячності, прохання для себе, звички, медитації, ритуалу.

Таблиця 3

Кореляції видів молитви та релігійних копінгів віруючих

Показники молитви-копіngu	Релігійні копіngи			
	Зовнішньорелігійний копіng	Внутрішньорелігійний копіng	Копіng пошуку соціальної підтримки	Копіng релігійної ідентифікації
Молитва-сповідь	0,58****	0,74****	0,28	0,38**
Молитва-просьба за інших	0,59****	0,76****	0,32*	0,38**
Молитва-вдячність	0,56****	0,69****	0,29*	0,38**
Молитва-прохання для себе	0,56****	0,44**	0,85****	0,61****
Молитва-ритуал	0,48****	0,50***	0,51***	0,87****
Молитва-медитація	0,90****	0,64****	0,49***	0,52****
Молитва-звичка	0,52***	0,52***	0,55****	0,93****

Копінг пошуку соціальної підтримки у релігії позитивно корелює із молитвою-проханням для себе, а також із проською для інших, вдячністю, ритуалом, медитацією, звичкою. Отже, прагнення бути разом з іншими віруючими передбачає вибір широкого діапазону функцій молитви.

Копінг релігійної ідентифікації передбачає зв'язки із усіма видами молитовних функцій, передусім, із молитвою-звичкою та молитвою-ритуалом. Крім того, цей копінг пов'язаний із функціональністю молитви як вдячності, прохання для себе та інших, медитації, сповіді. Отже, потреба у вірі як способі ідентифікації себе із іншими віруючими, належності до певної конфесії передбачає широкий вибір способів використання молитви як копінгу.

Висновки. Адаптований україномовний варіант методики дослідження релігійних копінгів представлений шкалами: «Внутрішньорелігійний копінг», що розкриває прагнення віруючого у релігії знайти життєвий шлях та спілкуватись із вищими силами; «Пошук соціальної підтримки у релігії» описує прагнення віруючого бути у соціальній спільноті інших віруючих; «Зовнішньорелігійний копінг» розкриває роль релігії у структуруванні життя віруючого, допомозі у наділленні життя смыслом та користю; «Копінг релігійної ідентифікації» розкриває прагнення підтримки життєвих цінностей через релігію та належність до певної конфесії. Перевірка конвергентної вайдності шкал методики показала наявність низки позитивних кореляцій з різними молитовними практиками.

Література:

Єсип М. З. (2010). Адаптація методики «Релігійні копінг-стратегії» (RCOPE) К. Паргамента, Г. Кюніга і Л. Перез. Соціальна психологія. 2 (40). 150–160.

Єсип М.З. (2014). Прагматична оцінка релігійних способів долаючої поведінки. Проблеми сучасної психології. 24. 314-327.

Єсип, М. З. (2012). Релігійні уявлення віруючих з різними копінг-стратегіями: дис. кандидата псих. наук: 19.00.01 (Doctoral dissertation Львів, 2012 216с.).

Грабовська С., Єсип М. (2020). Проблема копінгу в сучасних психологічних дослідженнях. Соціогуманітарні проблеми людини. 4. 188-199.

Хомуленко Т., Кузнецов О., К. Фоменко К. (2018). Молитва як предмет мовленнєвої діяльності та її комунікативний намір. Psycholinguistics. 23, 1. 309-326.

Kulkarni, Monique Shah. (2012). Initial Development and Validation of the Assessment of Beliefs and Behaviors in Coping (ABC). Dissertation Presented to the Faculty of the Graduate School of The University of Texas at Austin in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy. The University of Texas at Austin August 2012

Оригінальний рукопис отриманий 10 вересня 2023 року

Стаття прийнята до друку 21 вересня 2023 року